

Jankó András

NEM CSAK UGRÓDESZKA

*- Beszélgetés a gyergyóditrói származású Fülöp Tamással -
(I. rész)*

Az idén, 2019-ben Majláthfalva telepítésének 200. évfordulóját ünnepeljük. Ebből az alkalomból emlékművet állítunk a templom elé, kiadjuk a Majláthfalva családkönyve című háromkötetes könyvet, átdolgozva és kibővítve újra kiadjuk a 2004-es Majláthfalva monográfiát. Ehhez az ünnepi eseménysorhoz én magánszorgalomból még két kötetet járulok hozzá. Az egyik: 200 év a Szeged-Majláth-Szeged vonalon, amelyben egy tősgyökeres majláthi, Berta Antal életútját írom le. Ebben a mesélő, ahogy a címben is benne van, 200 év történéseiről beszél, az 1700-as évek végétől napjainkig, ősei és a saját sorsán keresztül. Később az is eszembe jutott, hogy egy nem tősgyökeres, hanem később odatelepülő majláthit is megszólaltathatnék, aki nemcsak a saját sorsát meséli el, hanem azt is, hogyan látják más emberek a majláthiakat s magát a települést. Így került sor Fülöp Tamásra, aki Székelyföldön született, nevelkedett és dolgozott is egy ideig, de aki már több mint 30 éve Majláthon él. (Jankó András)

2018. február 14.

A GYÖKEREK

Fülöp Tamás a nevem. Gyergyóditróban születtem 1952-ben. Ez a falu a Gyergyói-medence északi részén fekszik, teljesen magyar, székely vidék, de már közel a románok lakta tájakhoz. Maga a falu egy szép, nagy medencében fekszik, északon és keleten már közel vannak a magas bércek is. Két patak szeli át, és közel van a Maros is, meg a Maros forrása. A falu környékén van szántóterület, de több a kaszáló, és nem messze tőlünk, Orotva falunál (még Ditró községhez tartozik, azon túl Borszék következik) már dombok-hegyek következnek. Orotván mindig is volt kőbánya, kőfejtés, csak amikor a forradalom után már dinamittal akarták fejteni a követ, akkor lázadtak fel a környékbeliek, és akkor szűnt meg a kőbányászat. Az orotvai, a ditrói

kő kékes színű, nagyon kemény, és ezért főleg útépitéseknél használták. Egyedi kőzetfajta, neve is van, mégpedig: ditroit. Nem tudom, melyik kapta a másiktól a nevét, előbb volt-e a kőfajta vagy az amerikai város, vagy nincs is semmi kapcsolat köztük.

Orotván van egy olyan hegy is, amit Meskelánynak hívnak, s ahol régebb volt egy uránbánya. (*Utánanézttem: nem urán, hanem a tórium nevű ritkafémet bányászták arrafelé. – J. A.*) Az a rész el volt kerítve, a falusiaknak arra nem lehetett járni, mert olyan mágnesség volt, hogy aki arra járt, annak elromlott, összezavarodott a karórája.

Orotva és Borszék között még gyermekkoromban is volt egy nagyon szép kerek láperdő, tinóvafa erdő volt. Ezek magas, jó vastag fák voltak, melyeknek a törzse nagyon sima volt. Ezekre mindig nagyon vigyáztak a hatóságok, de a forradalom után, amikor tombolt a szabadság, egyre-másra tűntek el a fák, úgyhogy mára csak mutatóba maradt néhány. Pedig arrafele az anyám családjának, a Kiseknek is volt földje, közbirtokossági alapon, és mikor arra jártunk, anyám sokszor mesélte, hogy a szülei és a nagyszülei egy ottani kútból hordták le Ditróba a borvizet, s azt itták ők is otthon.

Régebb, a 19. század végéig Borszék Ditróhoz tartozott, csak később lett önálló, amikor felfedezték az ásványokban gazdag talajt, és kezdtek bányákat nyitni. Eleinte többnyire német és cseh bányászok telepedtek le. Később, miután a vizsgálatok megállapították, hogy a forrásvizek gyógyhatásúak, a borvízkereskedelem és a turizmus felvirágzott. A patakokon 4-5 vízimalom is volt, az én gyermekkoromban még 2 vízimalom és 1 gőzmalom működött.

A ditrói kéttornyú nagytemplomnak 75 méteresek a tornyai, amelyekben még most is működnek a toronyórák. A templomhajó 56 m hosszú és 27 m széles, 5000 ember is elfér benne. Olyasmi, mint a vingai templom, csak egy kicsivel szebb. Egy odavaló művészember, Siklódi Lőrinc szobrász készítette a benne található szobrokat. A templomot a püspök szentelte fel, pont mint a majláthi templomot is.

Amikor építették, a nehéz építőanyag felhordását úgy oldották meg, hogy földhányást csináltak a fal mellé, ami szép lassan emelkedett a fal magasságáig, azon a feljárón húzták fel kiskocsikon a téglát, a köveket, a faanyagot, mindent, ami kellett az építkezéshez. Amikor kész volt, akkor elhordták onnan a földet. Ezt az apámtól tudom, ő mesélte el nekem, meg azt is, hogy amikor a toronyba feltették a

keresztet, a mesternek felvittek egy pohár bort. Ő, miután kiitta a bort, ledobta a poharat, és láss csodát, az nem tört össze, pedig már a templom körül ki volt rakva kőből a járda. Pont a szájával esett a köre, mondták, akik látták, és nem tört el. Mindenki csodának könyvelte el ezt a dolgot.

Még egy történet jár a faluban a templommal kapcsolatban. Miután a Lőrinc nevű órasmester, aki felrakta a tornyokba az órákat, és elindította az egyik órát, fogta magát, és szép lassan, nyugodtan átsétált a két torony között kifeszített vasrúdon a másik óráig, és azon kezdett el dolgozni.

Olyan nagy a falum, hogy nyugodtan lehetne város, nemcsak azért, mert 4000-nél több lakosa van [*a 2011-es népszámlálás adatai szerint Ditrót 5483-an lakták, ebből 5379 magyar, 38 román, 2 roma és 1 német. További 63 személy nemzetisége ismeretlen, mert nem tartózkodtak otthon a népszámlálás ideje alatt – a szerk. megj.*], de azért is, mert kórháza van, meg egy 320 férőhelyes, sülyesztős színpaddal, kárpitozott székekkel és központi fűtéssel ellátott színházterme, meg egy 150 éve működő kórusa is stb...

A szülőfalum tehát a Gyergyói-medence északi részén fekszik, északon a Kelemen-havasok, keleten a Gyergyói-havasok által alkotott U alakú sík, lankás területen. A falu egy 6 km hosszú utca, a Tölgyesi utca köré épült ki. Azt keresztezi a Hét kapu utca, ahol a mi házunk állt és áll még ma is. Régebben a székely településeken, ha az lehetséges volt, egy család egy helyen építkezett, és úgy állították össze a házakat, hogy azokat meg tudják védeni, ha kell, például török-tatár támadáskor. Így volt az első hét házzal is. Az öregapám úgy mesélte, hogy az őseink, az öreg Fülöp és annak hét fia építették mind a hét házat úgy, hogy megkeresték az alkalmas helyet, mindegyik háznak egy térre nyíltak a kapui. Jól ki volt választva ez a hely, mert a házak és a kertek mögött kis tavak, mocsaras-lápos területek voltak, amelyek jó védelmet nyújtottak, idegenek féltek arra merészkedni. Később ez a hétkapus tér fejlődött, és lett belőle egy hosszú utca. Én úgy tudom, hogy ez a rész, ha nem is a legrégebbi, de az egyik legrégebbi része a falunak. Később alakult ki a Tölgyesi és a többi utca.

Amikor én gyerek voltam, még megvoltak a kis tavacsák a házak mögötti kertekben, de a kommunizmus alatt, amikor nem volt földjük az embereknek, kiszárították azokat a tavakat, lecsapolták, hogy legyen

hol zöldségféléket termelni. Én még csónakáztam rendes házi tekenővel ezeken a tavacskákon.

- *Sok híres ember származik erről a településről?*

- Ditróban született Puskás Tivadar, a telefonközpont feltalálójának az apja. A feltalálóról nevezték el a településen lévő mostani szaklíceumot. Ugyancsak ditrói születésű Siklódi Lőrinc szobrászművész, aki a templomban lévő szobrokat készítette, valamint Gaál András grafikus- és festőművész. Odaválósi Bíró Sándor nemzetközi sakknagyemester is, aki 2017-ben megnyerte az amatőr sakkvilágbajnokságot, és akivel én iskoláskoromban játszottam is sakkot, igaz, mindig ő nyert, pedig idősebb voltam, mint ő. De sorolhatnék még néprajzkutatókat, színészeket, helytörténészeket stb.

Tehát ebben a faluban láttam meg a napvilágot, itt éltek őseim, ki tudja, mióta. Én csak a nagyszüleimről tudok mesélni, de már azokat sem ismertem. Mire feleszméltem, már nem éltek. A dédnagyszüleimről pedig még szüleim meséiből sem igen tudok sokat, sőt semmit, csak a nevüket.

A nagyapámat Fülöp Zsigának hívták, és tőle ered a ragadványnevünk is. Neki 12 gyermeke volt, de mivel a faluban volt más Fülöp család is, minket ezért Fülöp Zsiga Jóska, Fülöp Zsiga Pista, Fülöp Zsiga Tamásnak stb. hívtak a falubeliek. Az apám Fülöp Zsiga Feri volt. De volt még egy másik ragadványnevünk, a Harmatverő Fülöpök. Ez azért ragadt ránk, mert a Fülöpök köztudottan korán kelő emberek voltak. Sokszor olyan korán indultak el kaszálni, hogy harmatos, deres volt még a fű, s így megmaradt a lábnyomuk az úton. Amikor a később indulók ezt látták egyszer, látták többször, találgatták, ki lehetett olyan ügyes, aki leverte a harmatot. Szóvá tették ezt egymás közt, s a végén rájöttek, hogy a Fülöpök voltak a legkorábban indulók. Így ragadt ránk a Harmatverő Fülöpök név.

- *Ha ilyen sok gyereke volt a nagyapádnak, akkor hányan lehettek az unokatestvérek?*

- Az úgy volt, hogy az a sok gyermek nem egymás után született, hanem amikor adta őket az Isten. Amikor a kisebbek születtek, addigra a nagyobbak már ki is repültek a házból, a lányok férjhez mentek, a fiúk pedig házat építettek maguknak, sokszor 4-5 km-re a szülői háztól.

A kisebbek magázták a nagyobbakat, s mivel az én apám az utolsó között volt, én sok unokatestvéreimet nem is ismertem. Iskolába sem jártunk ugyanabba, akkoriban a falunkban öt elemi iskola volt. Nagyjából csak karácsonykor és húsvétkor találkoztunk a misén, így elidegenedtünk egymástól. Volt olyan eset is, hogy ellenséges kölyökcsapat tagjai voltunk, és összeverekedtünk, s csak mikor a szüleink találkoztak, akkor tudtam meg, hogy az egyik unokatestvéremmel is verekedtem. Én már csak a fiatalabb nagybátyáim, nagynénéim családját ismertem. Volt, aki el is költözött a közeli Borszékra vagy még távolabbi helyekre.

A két világháború között, már a román világban, sokan a ditróiak közül avval foglalkoztak, hogy dézsákban hordták a jó borvizeket Borszékra, sokan már ott is dolgoztak. Ott már a Monarchia ideje alatt jöttek a németek és csehek, akik az elején a bányákban dolgoztak, később pedig építették a palackozó állomásokat és a szebbnél szebb villákat. Később megszorodtak a zsidók is, akik hoteleket, éttermeket építettek és működtettek, akkoriban csak úgy dőltek a vendégek, még Amerikából is. A két világháború között, de még a Ceaușescu időkben is felkapott üdülőhely volt Borszék. A sok villába kellett a takarítónő, pincérlány, és az én Borbála, azaz Biri nagynéné is odakerült. Ott ismerkedett meg egy pesti zsidó fiatalemberrel, aki elvitte magával, és feleségül is vette. A férje szüleinek nagy üzletháza volt Pesten, gazdagok voltak. Biri nénémről, mert úgy szólítottuk, még lesz szó, amikor az apámat sebesülten Pestre vitték a kórházba. Később is sokat járt haza látogatóba, és nekem is ő hozta ajándékba az első sakktáblát, ami aztán elindította a máig tartó sakkszeretetemet. Két fiuk volt, akik az 1956-os forradalom idején voltak fiatalemberek. Ahogy Biri néném mesélte, a forradalom alatt úgy hozta a helyzet, hogy az egyik fia a forradalmárok pártján, a másik a kommunisták oldalán állt. Aki a forradalmárok pártján állt, annak a végén menekülnie kellett, mert ő is benne volt az ausztriai fegyverszállítmányok intézésében, és biztos kivégezték volna, ha marad. Ő Kanadába került, és ott élte le aztán az életét. A másik Magyarországon lett azután nagy kommunista vezér.

AZ APA MESÉJE

- Még itt, az elején menjünk egy kicsit visszafelé. Mondd el, mit tudsz az őseidről, a szüleidről!

- Az öregapámról nem sokat tudok. Mint mondtam, mire én megnőttem, ő már nem élt. De egy viccet sokszor elmeséltek róla, főleg a férfiak a kocsmában. Az úgy volt, hogy akkoriban az öreg Fülöp Zsigáéknak volt a házban a falon egy ingaórájuk. Az költötte őket hajnalban. Az ingát, ami kilengett, vacaknak nevezték, nemcsak ők, hanem mindenki a faluban, akinek ilyen órája volt. Egyszer, amikor már mind a ketten lefeküdtek, az öreg észrevette, hogy az óra megállt, nem mozgott az inga, és azt mondta a másik ágyban fekvő feleségének: „Hallja, kend, a vacak áll!” No, megörült a mama, s már mozdult volna, de előbb azt kérdezte az öregtől: „Akkor maga jön hozzám, vagy én menjek magához?” Mire az öreg mérgesen azt mondta: „Az anyád p...ja, csak megállt az óra.”

Apám 1919-ben született, a tizedik volt a tizenkét gyerek közül. Szegény családban nőtt föl, s már korán munkára fogták. Kisebb korában az apjának, testvéreinek segített mindenféle munkában. Jó természetű volt már gyermekkorában, és később se lett rosszabb. Amit csinált, azt jól megcsinálta, minden munkára odafigyelt, és minden munka csinját-bínját elleste a nagyobbaktól, a mesterektől.



Az édesanya

A mesterségek eltanulását a szomszéd asztalosnál kezdte. Előbb csak a fűrészpor- és forgácssepréssel, de nemsokára a szerszámok is a kezére álltak, s egy idő után mindenféle dolgot, bútort össze tudott állítani. Az évek során aztán mindenféle mesterséget eltanult. Jó fafaragó lett. Nagy székelő kapukat is csinált, például a falubeli cigányvajdának. Erről majd később még lesz szó. De ács is volt, faházakat állított össze. Volt úgy, hogy ősszel behordtak egy telekre 10-20 boronát (hosszú, kivágott fatörzset), amiket ő egész télen faragott. Volt neki egy nagyon jó nyesőbaltája, amivel olyan gerendákat faragott, mintha gyalulva lettek volna. Aztán tavasszal, kalákában összeállították a gömbfa házat, amit ő szépen belécezett, aztán pedig bemalterozott. A tető se volt gond, szintén télen lefaragta a zsindelethez szükséges vékony deszkákat. Majdnem kulcsra készen adta át a házat.

- *Belécezte, nem nádalta.*

- Arra felénk honnan lett volna nád? A gömbfa falakra vékony léceket vertek vékony szegekkel, amit aztán behánytak malterrel és elsimítottak. Tíz-húsz évig is kitarítottak ezek a vakolások, attól függően, hogyan verte a falat az eső és a szél, s hogyan vigyáztak rá. Bognár is volt, szekeret, szánkót nem volt neki probléma összeállítani. Búboskemencét is tudott rakni, de ő volt például a támfalak építéskor a vezető, ő mondta meg, hol, milyen nagy kővel kell kezdeni, aztán beállította a következő köveket, majd pedig mikor kell betemetni a kőfal és a hegy közötti részt, hogy kialakuljon az út, amelyen kihordták azután az erdőből a kitermelt fát.

Nyáron a nagycsalád összeszedte a nyáját, és felmentek vele a hegyekre. Oda is sokszor elment az apám, de nem mint juhász, aki a birkák után jár, hanem mint bács. Ő csinálta az egész családnak a túrót, ordát és a bálmost. (Az olvadó sajtba többnyire kevés lisztet is kevernek).

Ezenkívül jó zenész is volt, a hegedűn kívül minden akkori divatos hangszeren tudott játszani, citerán, furulyán, de még cimbalmon is. Ezeket is úgy tanulta el, hogy észre sem vették. Egyszer-kétszer nézte a muzsikust, aztán kézbe vette a hangszert, s már tudott is rajta játszani. De az is igaz, hogy jó hangja volt, és még öreg korában is, ha egyszer meghallott egy nótát a rádióban, másnap már el tudta dalolni a kocsmában. Úgy, mint a te sógorod, Feri.

Volt neki egy adottsága is: mindenkivel jól kijött, mindenféle emberrel megtalálta a közös hullámhosszt, így sok barátja volt. Humora is volt, mint a székely embereknek általában, sok viccet tudott.

De alig került legénysorba, mikor jött a bécsi döntés. Ő akkor már regruta volt a román hadseregben, de ahogy jött a magyar uralom, mindjárt be is hívták magyar honvédek. Szerencséje volt, mert a közeli Tölgyes kaszárnyájába vitték, ott képezték ki, és ugyancsak a közelben, a Békási-szorosnál lett határőr a háború elején. A másik szerencséje, hogy pont amikor ki akarták küldeni az egységüket az orosz frontra, megsebesült, és a hátországba szállították kezelésre.

APÁM KATONASÁGA

– *De lássuk sorban!*

– Mire elvitték katonának, az anyját, a nagymamámat már eltemette, és pár nappal a frontra küldése előtt meghalt az apja is. A felettesei még elengedték, a hadsereg lovaival, kocsin hazavágtatott Tölgyesről a temetésre, aztán pedig vissza, és ahogy visszaért, már kezdték is a csomagolást, vitték a frontra. Az ő egységük a Kárpátok szorosait védte. Nem került ki az orosz csataterekre, de ott, a határon is sokszor került életveszélybe, súlyosan megsebesült, s a végén mégiscsak orosz rabságba került. A nyakát érte egy golyó szilánkja, s tényleg kicsi híján, pár centin múlt az élete, hogy a szilánk nem érintette az ütőerét. De ha nem is került ki a frontra, végül is fogságba került, és Szibériában raboskodott.

– *Milyen háborús kalandokat mesélt apád?*

– A katonameséiből néhányra emlékszem csak. Jó lövő, célzó volt, így hamar ütegparancsnok lett. Négy társával egy dombra, magaslatra, a Lábastetőre állított ágyúval vigyáztak a határra. Egy idő után aztán odaértek az oroszok, s megkezdődtek a harcok. Az elején csak az előőrsök érkeztek meg, és volt egy olyan eset, hogy a dombon, ahol volt az ütegük, nem volt víz, le kellett járni vízért a völgybe. Egyszer ő volt a soros, fogta a vizesedényt, és leballagott a forráshoz a völgybe. Ahogy odaért, azt vette észre, hogy a víz fölé egy orosz katona hajlik, akinek egyik kezébe egy nagyobb bidon [*zárt műanyagtartály, amelyben folyadékot szállítanak, tárolnak – a szerk. megj.*] volt, a másikban pedig



Az édesapa katonakori fényképe

a csajkája, amivel merte a vizet. A víz csobogásától észre sem vette, hogy ott van mellette az ellenséges katona. Amikor észrevette, kapott is a golyószórója után, de az apám a fegyverével mutatta, hogy nana! Aztán azt is lemuto-gatta neki, hogy töltsé teli az edényét, és elmehet, nem fog rá-lőni. Úgy is lett, az orosz vette a teli bidonját, és elment. Akkor odament az apám, ő is mert vizet, majd indult vissza. De ez még mind semmi. Igaz, fölöttük repültek a golyók, de amikor fölért, megfagyott benne a vér. Mind a négy társa halott volt. Találat érte az üteget, az oroszok bemérték, és ki is lőtték az ellenséges állást. De lám, szerencséje volt, megkímélte

egy orosz életét, s ezért az Isten vigyázott rá, nem esett baja. Akkor jött rá az apám, hogy az orosz nem akármilyen ellenfél. Aztán jobban tisztelte őket. De a parancsnokok is rájöttek erre, mert utána nem egy, hanem két nagyobb, modernebb ágyút hoztak arra a frontvonalra.

Egy másik esete is volt. Ő ott fent a magaslaton a messzelátójával pásztázta a vidéket. Ez volt a dolga. Ködös idő volt. Egyszer csak egy messzi tisztáson sok fekete foltot látott. Gyanús volt neki, ezért odahívta a parancsnokát, hogy ő is nézze meg, mik lehetnek azok a pontok. Az csak legyintett, s azt mondta, azok birkák. Egy idő után ismét hívta a parancsnokot, hogy újra nézze meg. Az szitkozódva, de odament, és akkor ő is úgy látta, hogy azok ellenséges katonák. Így aztán jobban figyeltek, s amikor lőtávolságon belül kerültek a „birkák”, elkezdtek lőni őket. Vissza is húzódtak az oroszok. Másnap, amikor lementek megnézni, mi történt, el voltak ámulva, milyen pusztítást vittek végbe az új ágyúk.

Egyszer aztán megsebesült. A nyakán találta el egy golyó, de nem talált nagy eret, így bekötözték, és vitték a háterszágba. Tölgyestől,

ahol a kaszárnyájuk volt, a mi falunkon keresztül vitték, s ő megkérte a parancsnokot, hogy álljanak meg a házuknál egy pár percre. De jobb lett volna nem megállni, mert nem volt otthon senki. Mint mondtam, a nagyszüleim meghaltak még a háború előtt, a többi testvér pedig már mind a saját házában lakott. Amíg távol volt, mindig szorult szívvel gondolt a szülői házra. És igaza is lett, mert amikor 7 év távollét után hazatért, még egy kalapácsot sem talált a portán...

Budapesti kórházba vitték, ott fel tudta venni a kapcsolatot a nővérével, Biri nagynénimmal, aki vitte neki a jó enniválókat. Gyorsan fel is gyógyult, és már úgy volt, hogy viszik ki újra a frontra. De ők ketten úgy döntöttek, hogy inkább meglép, mint hogy újból a frontra kerüljön. A nővére hozott neki civil ruhát, és az ő házukban lapult meg, várta, hogy haladjon el a front. Egyszer azonban, amikor az orosz katonák már bent voltak Pesten, bombariadó miatt le kellett menni egy óvóhelyre. Oda is bementek az orosz katonák, kerestek, kutattak, és az egyik észrevette az apámat, hiába volt civilben, mivel látták, hogy fiatal, jobban ellenőrizték. Így egyszer csak az orosz katona észrevette, hogy az inge katonai uniformising. Akkor aztán kiráncigálták a pince közepére, és le akarták löni. Nem lehet tudni miért, de az orosz fegyvere csütörtököt mondott, nem sült el. Akkor a nagynéném odaugrott a katona elé, térden, jajgatva könyörgött, hogy hagyja meg az életét. A végén ráállt az orosz katona, kikísérte az utcára, és ott felkényszerítette egy autóra. Sokszor mesélte az apám, hogy látta, érezte a fején a puskacsövét, ahogy mozdult a katona keze a ravaszon... nem volt valami nagyszerű érzés. Hogy miért nem sült el az a fegyver, nem lehet tudni, de így az orosz katona isteni kegyelmét vélte a dologban, s másodjára már nem próbálta megölni. Így megmenekült a halál karmai közül, s ha fogságba is került, és sokat szenvedett ott, mégis hazakerült, leélte szépen az életét, utódokat hagyott maga után.

Azt mesélte apám, vagy legalábbis én arra emlékszem, hogy Dnyepetrovroszkban raboskodott. Ott ők építették a barakkokat, amiben aztán el lettek szállásolva. Ablakok alig voltak azokon az épületeken, de még így is volt, hogy télen sem volt üveg az ablakokban, hanem csak rongyok, göncökkel voltak letakarva. Nagy zsúfoltság is volt. Hordókat tettek az ürüléknek, és egy állványra kellett felmászni, hogy a hordók fölé kerüljenek. A gyengébbek, betegek estek le róla. Az enniváló is nagyon gyenge volt, sokan megbetegedtek vérhasban.

Minden reggel az örök szedték össze a halottakat, és vitték elásni egy gödörbe, ami nem is volt messzire, és a rabok látták, hogyan bánnak a hullákkal. Azt mesélte apám, hogy úgy menekült meg a vérhastól, hogy volt ott vele egy orvos vagy asszisztens kollega, aki azt mondta neki, ne egyen vajat, amit reggel kaptak, mert az csak nehezíti a betegséget. Így majdnem mindig elcserélte a vajat kenyérre, és így megmenekült. Volt olyan eset is, hogy amikor a kutyák kapták tájukba a vizes korpát, és nem bírták megenni, mert mire megették volna, már csonttá fagyott, akkor ők odamentek, kivették a fagyott korpát, megmelegítették a testük melegével, s azután megették.

Nyáron a mezőn dolgoztak, s akkor megismerte, hogy milyen is egy kolhoz. Azt mesélte, hogy némelyik odavalósi orosz kolhoztag egy madzagon vitte magával reggel a kecskéjét, aztán kikötötte valamihez, míg kapált, este hazavitte, megfejte, és avval tartotta a gyerekeit, mert más nem volt.

Négy év után egyszer csak jöttek, felolvastak egy listát, amin az ő neve is rajta volt. Pár órát adtak a felkészülésre, és már vitték is őket az állomásra, minden magyarázkodás nélkül. Eleinte azt hitték, még beljebb viszik őket Szibériába, és csak pár nap múlva nyugodtak meg, hogy nyugatra viszik őket. Végül is hazaért.

A HÁBORÚ UTÁN

- Hét év után tért haza az apád, három a katonai szolgálatban és a fronton, négy rabságban. Hány éves volt, amikor hazaért?

- Huszonhét éves volt, amikor hazaért. Üresen találta a szülői házat, mert a szülők meghaltak, a testvérek pedig mind a saját házukban laktak. A fiúk építettek maguknak házat, a lányok férjhez mentek. Sokat emlegette az apám, hogy még egy kalapácsot sem talált a portán, mindent elloptak.

- Kik hordták el a portáról a dolgokat?

- Ugyan kik, csak falubeliek, mások nem jártak arra. Nulláról kellett kezdeni mindent. De fiatal volt, szorgalmas, mindenhez értett, és így nemcsak hogy megélt, de gyorsan lábba is állt, összeszedte magát, és egy idő után úgy látta jónak, hogy ideje megnősülni.

Mint mondtam már, zenélt is, három népi hangszeren tudott játszani, furulyán, citerán s még cimbalmon is. Abban a nehéz időszakban ez is egy jövedelemforrás volt neki, eljárt muzsikálni eseményekre (keresztelőre vagy névnapra). Igaz, csak rokonokhoz vagy szomszédokhoz, a barátaihoz, de olyankor reggelig húzta a vendégeknek különböző hangszereken, a hallgatónótát furulyázta, táncoláshoz pedig citerázott vagy cimbalmozott. Mesélte, volt olyan eset is, hogy a hátán vitte a cimbalmot a helyszínre. Így ismerte meg az anyámat is. Az anyám jó családból származott, az egyik testvére agrármérnök lett, a bátyja pedig matematikatanár, iskolaigazgató, akiről még lesz szó. Az anyám tánciskolába is járt, ahol az apám zenélt, és már ott megakadt a szeme rajta. Az egyik nagybátyám barátságban volt az anyám apjával, aki többször meg is hívta apámat a családi ünnepekre zenélni. Így ismerte meg anyámat 14 éves korában, aki akkor keresztapámnak szólította, mert valami komaság is volt a dologban. Összemelegedtek: a frontot-rabságot megjárt ember és a 14-15 éves leány, a majdnem 15 év korkülönbség ellenére. Az anyám alig múlt 16 éves, amikor szülői engedéllyel megesküdtek. És azt is hozzátehetem, hogy boldogan éltek, míg meg nem haltak.

Ahogy összekerültek, 2-3 év alatt sikerült összehozni egy életképes gazdaságot. A szülői házat és a 3-4 hektár földet apámra hagyták a testvérek, és még az anyám is hozott valamennyit a gazdaságba. Rövid időn belül lett szekerük, lovuk, majd tehén, borjúk, disznók, úgy, hogy az '50-es évek elején, még a kollektivizálás előtt, olyan jól álltak, hogy kuláklistára kerültek. Mindenféle termékből annyit kellett leadni, hogy alig maradt, jöttek az aktivisták, separték le a padlást. Akkor kezdték el muszájból lecsapolni a ház mögötti tavacsát is. Nehéz időszak volt az. De jött egy mentőtölte apámnak, mert újságokat mindig is olvasott. Ott látta, hogy az éppen megválasztott párttitkárt Mónos Lajosnak hívják, és neki volt egy ilyen nevű katonacimborája. Felkerekedett, bement a városba a pártszékházba, és kereste a párttitkárt. Mondta a kapusnak, hogy ki ő s kit keres. Az feltelefonált, és jött is a parancs, hogy engedjék, kísérik föl az irodába. Ott aztán nagy volt az öröm, elbeszélgettek. Egy idő után a párttitkár megkérdezte, hogy mi járatban van a városban. Elmondta az apám, hogy alig pár éve jött haza a fogságból, alig van valamije, és már kuláklistára tették. Egy kicsit utánakérdezett, hogy is áll ez a dolog, de aztán azt mondta a cimborá-

sebaj, menj haza, holnap eljövök arra, megbeszélem az ottani vezetőkkel, és aztán találkozunk a falu szélén levő kiskocsmában. Úgy is lett, másnap a párttitkár elintézte az ügyet, levettek bennünket a kuláklisztáról, amit a kiskocsmában megünnepeltek, s aztán soha többet nem is találkoztak, mert mondta, hogy nem szabad tudni a dolgról senkinek.

- *Mit tudsz az 1946-os szárazságról? Én annyit, hogy abban az évben sok fiatal székely fiút és leányt befogadtak a majláthiak, akik igaz, hogy dolgoztak is Majláthon, de nemcsak őket segítették, hanem az otthon maradt családtagoknak is küldtek gabonát, szalonnát.*

- Én már csak Majláthon hallottam ezekről az eseményekről, amikor a későbbi munkatársam, Nagy Lajos bácsi mesélt az életéről. Az apám hozzá volt szokva a fogságban a nélkülözéshez, és esze ágába sem jutott elmenni megint valahova messzire, amikor évekig azt várta, hogy hazakerüljön.

KOLLEKTIVIZÁLÁS

Aztán alig hogy megszülettem, jött a másik baj: a kollektivizálás. Mint mondtam már, az apám látta a működő kollektív gazdaságokat a Szovjetunióban, és el volt tökéelve, hogy ő olyanból nem kér. Amikor jártak a nyakára, hogy írja alá a belépési nyilatkozatot, akkor ő, hogy megszabaduljon az üldözőitől, elment Orotvára a rokonokhoz, ott bujkált egy darabig. De az agitátorok (a nagybátyám, az anyám testvére, Kiss Imre, a matektanár is agitátor volt, csak más faluban) nem tágitottak. Az anyámra vetették ki a hálójukat, olyannyira, hogy bevitték a rendőrségre, s ott tartották három napig. Mi, a két gyermek, ott maradtunk teljesen egyedül, még a szomszédok sem merték átjönni, ránk nézni. Egyedül csak egy öreg néninek volt bátorsága átjönni, megfejni a tehenet. Tejen és kenyéren éltünk, s egész nap sírtunk. Aztán nem bírta tovább az anyám, és aláírta a beadási papírt, hogy hazaengedjék. Elvették a földjeinket, a szekeret és az állatokat is. Akkor az apám is hazajött, de mind a ketten megfogadták, hogy egy napot sem fognak dolgozni a kollektívben, és nem is dolgoztak ott soha. Igaz, beadták a szekeret és az állatokat, de a belépési nyilatkozatot nem írták alá, s nem azért, mert megtagadták volna, hanem azért, mert az újabb sikernek ujjongó hivatalnokok elfelejtették ezt a „semmiséget”.

Nekik az anyagi javak voltak a fontosak, és evvel, mint ahogy a későbbiekben majd kiderül, még szerencséjük is lett a szüleimnek.

A kollektív nélkül is megéltek a szüleim. Az apám lecsapolta a kertünkben levő mocsarat, és annyi mindent megtermeltünk, hogy a napszámos munkákból, kaszálás, fakitermelés, építések stb. jól megélünk. Nem tetszett ez a kollektív vezetőinek, és bepereltek bennünket, hogy jogtalanul használjuk azt a pár száz négyzetméternyi földet, hogy az a kollektív, és nem csak azt követelték, hogy adjuk át a területet nekik, hanem fizessük ki azt is, amit ők veszítettek, amióta mi használjuk a területet.

Nagy gondot okoztak ezzel nekünk, a szüleim nem tudtak aludni, idegeskedtek, ügyvédet nem tudtak fogadni, mert annyi pénzük nem volt, hát nem állt jól a helyzetünk. Akkor apám gondolt egyet, és elment a hegyekbe a kalugyerekhez. Ezek szent életű román szerzetesek voltak, akiknek magasan, a sziklák között volt a kolostoruk. Abból éltek, amit megtermeltek, és amit a hozzájuk ellátogató, segítséget kérő emberek hoztak nekik. Jó hírük volt mindenféle, szépen beszéltek róluk, hogy sokakon segítettek mindenféle bajokban. Este ért el hozzájuk az apám, elmondta, hogy mi járatban van, hogy a kommunisták mindenéből ki akarják forgatni, és kérte, segítsenek rajta. Elszállásolták, és azt mondták, éjszaka imádkoznak, másnap pedig misét fognak mondani érte. Másnap előbb mindenről kikérdezték, hogy szokott-e káromkodni, verekedni, lopni stb., és amikor mondta, hogy nem (s tényleg úgy is volt), bevitték a templomba az ikonok mögé, ott kinyitottak egy régi bibliát, és pont ott nyílt ki, ahol a képen egy család két gyerekkel volt. Aztán imádkoztak, énekeltek egy ideig, a végén pedig adtak neki egy tömjéncövet, és azt mondták, menjen Isten hírével, s hogy az Isten biztosan segíteni fog rajta.

Másnap aztán ment is a bíróságra, Toplicára, és ott, amikor sorra kerültek, az egyik oldalon ott állt ő egyedül, a másik oldalon pedig a Néptanács elnöke, a tsz elnöke és a brigadéros. Amikor szót kaptak, ócsárolták apámat, hogy hány év óta bitorolja az ő földjüket, de egy idő után ráunt a bíró, és neki adott szót. Nagy izgatottan kiállt a bárához [*a bíróság által meghallgatott személyt elkülönítő korláthoz – a szerk. megj.*], és hallgatta a bíró kérdését. Az egyszerűen azt kérdezte: no, ember, mit szól az elhangzott vádakra?

Az tény, hogy nem ilyen általános kérdésre készült. Gyakorolta ő este mindenféle kérdésre a válaszokat, de így azt sem tudta, mit mondjon. Aztán csak kijött valami a száján, az, ami akkor, a bíró előtti vádaskodások hallatán állt össze benne. Nem tudni, hogy mi, a bíró bátorító, jóindulatú tekintete vagy a kalugyerek imája mondatta vele, de egyszerűen csak annyit mondott:

„Bíró elvtárs, én nem tudom, mit akarnak tőlem, nem elég hogy minden szerszámomat, állatomat beadtam nekik, most még a kertemet is el akarják venni. Éhen fogunk halni.” Aztán egy nagy sóhajjal még azt mondta: „De én nem is vagyok kollektívtag, én semmiféle belépési iratot nem írtam alá”. Odaintett a bíró a tsz elnök felé, és kérdezte: „Igaz, amit mond?” Az összerezzent, összenéztek mind a hárman, majd nagy nehezen az elnök felállt, kinyögte: „Igaz”. Akkor a bíró összecsapta az iratokat, és azt mondta, ilyen körülmények között az ügynek nincs semmi alapja, lezárja az ügyet, és hogy fellebbezésnek helye nincs. Aztán nem háborgatták többet.

GYERMEKKOR

Amikor én születtem, abban az évben 193 gyerek született Ditróban és a két hozzátartozó faluban. Akkor tudtam meg, amikor a 40 éves osztálytalálkozóan ezt az akkori igazgató kijelentette. Ez nem azt jelenti, hogy mindahányan egy iskolába jártunk. Nem. Ditró egy nagy falu, most is több mint 4500 lakosa van, és amikor én kezdtem az iskolát, csak a községközpontban 5 iskola volt, és még egy-egy a két odatartozó faluban.

Mint mondtam, 1952-ben születtem, szegény családban, de így visszaemlékezve elmondhatom, hogy boldog gyermekkorom volt. Igaz, nem ettem cukorkát, csak karácsonykor, és az első édességet, egy jó nagy krumplicukrot tízéves koromba kaptam, amit az akkori agitátor, később tanár nagybátyám hozott nekünk. Emlékszem, beleszúrtuk az öcsémrel a kést, és kalapáccsal ütöttük, hogy letörjön belőle egy darabka. Karácsonyfacukrunk is úgy volt, hogy vett anyánk kockacukrot, azt becsomagolta az előző évekből eltett színes papírokba, és azt akasztotta a fára. Ruhánk sem volt, csak amit az anyám szőtt, vagy amit nagyobb rokon gyerekektől kaptunk. A cipőkre is nagyon kellett vigyázni, csak iskolakezdés előtt kaptunk újat. De például cuclim se volt kiskoromban. Mesélte is az anyám, hogy a kenyér beléből

nyomkodott össze egy kis dugófélét, azt adta a számba, ha óbégattam. Meg is jártam egyszer. Már nagyobbacska lehettem, és még nem ettem mást, csak anyatejet, amikor éhes lévén, leharaptam a „dudlim” végét, de az olyan nagy volt, hogy nem ment le, beszorult a torkomba. Amikor az anyám észrevette, akkor már kékesfekete voltam, s alig szuszogtam. Nagy nehezen sikerült csak kivenni, vagy jobban mondva lenyomni a kenyércsomót a torkomon. Így elmondhatom, hogy én már háromhónapos koromban kenyeret is ettem.

Egy másik alkalommal, karácsony előtt, anyám köményes pálinkát készített, s már kimérte a szeszt egy vizespohárba, ott hagyta az asztalon, és a sparuhernél forrázta a köménymagot, én meg odasomfordáltam az asztalhoz, levettem a poharat, és ittam belőle. Hátraestem, és kapkodtam a levegőt, már megint kezdtem kékülni, és úgy kellett feldörzsöljenek. Megutáltam a szeszesisitalokat, nagy koromban sem kellett más, csak édes likőrféle, azt is csak azért ittam, hogy ne szóljanak meg a barátaim. Megiszom én ma is a magamét, de sosem rúgtam be.

S ha már itt tartunk, elmesélem a cigis mesémet is. Olyan tízéves lehettem, amikor a falu végére, a Fehér patak nevű völgybe jártam legeltetni a két tehenünkkel, még vagy 9-10 társammal együtt. Ott egész nap szórakozást kerestünk, tengtünk-lengtünk, mert a tehenekkel



Négyévesen

nem volt sok dolgunk, csak arra kellett ügyelni, hogy ne menjenek el nagyon messzire, mert arra nem voltak vetések, amiben kárt tehettek volna. Egyszer, amikor ültünk egy borsikabokor alatt, mert annak általában a földig hajoltak az ágai, az egyik nagyobbik fiú tépett a kérgéről egy marok finom, vékony szálat, azt becsavarta egy újságpapírdarabba, meggyújtotta, és elkezdte szívni. Aztán továbbadta a mellette ülőnek. Rám került a sor, és hiába mondtam, hogy nekem nem kell, a mellettem ülő kezembe adta a szivarvéget, és mutatta is, hogy kell: megszívod, aztán lenyeled, jó nagy lélegzetet véve. Én nem akartam, de addig erősködött, még adott is egy nyaklevest, hogy a végén rászántam magam. Szívtam, és jól lenyeltem a füstöt. No, lett is nagy köhögés, alig kaptam levegőt, szinte rosszul lettem. Így aztán elmondhatom, hogy azóta nem vettem cigarettát a kezembe. Igaz, ehhez az is hozzájárult, hogy az apám nagy cigis volt, és mivel sohasem volt sok pénze, mindig pár szál cigarettát vetetett velem a boltból. Így volt olyan nap is, hogy négyszer is elküldött a pár kilométer távolságra lévő boltba, akkor is, amikor mással voltam elfoglalva. Ezenkívül azt is hozzáteszem, hogy mivel nagy bagós volt, mindig nagyon rossz volt a lehelete, no, és az egész ház bűzlött a cigarettafüستől, amit szintén nehéz volt elviselni, és aminek az emlékfoszlánya nem hagyott rászokni a cigizésre.

- Az én apám kiment a házból cigizni, még a legnagyobb hidegben is, még disznótorkor is, addig szünetet tartottunk a kártya- vagy a nótapartiban. Mit játszottatok még, esetleg medvére kellett vigyázni, féltetek, voltak akkoriban medvetámadások?

- Medvétől nem kellett félni, ahol játszottunk vagy mezőgazdasági munkát végeztünk, kilométerekre voltak az erdők, és utána még napi járásra voltak esetleg medvék. Akkor még, mint a mesékben, az erdők mélyén éltek a medvék, nem úgy, mint most, amikor lejárnak a hotelek szemeteskukáihoz. Nekünk, gyerekeknek sosem kellett félnünk miattuk. Télen, amikor az erdővágók dolgoztak, akkor a medvék aludtak, vagy annyi eszük volt, hogy ne húzzanak ujjat a fejszékkel járó emberekkel, és így akkoriban nem voltak medvés balesetek.

- Most vannak...

- Nem hallottam medvetámadásokról, igaz, most már csak tévéből hallhatnék ilyet, hisz ritkán járok arrafelé.

GYEREKJÁTÉKOK

A játékokra visszatérve, amikor kicsik voltunk, nem nagyon jártunk el a háztól, csak a közelben játszottunk. Akkor még ott, ahol mi laktunk, majd minden ház háta mögött volt egy-egy kis tó, amit inkább lápnak, mocsárnak lehetett nevezni. Mi, gyerekek nyáron ezekre a tavakra vittük ki a mosótekenőt, ha az anyánk nem volt otthon, és azon csónakáztunk, deszkadarabokból csináltunk evezőket, és úgy hajókáztunk.

Falábakat már mi magunk is tudtunk csinálni, és sokat jártunk vele mindenfelé, de amikor a legelőre tévedtünk, mindig jött a megrovás, sőt a verés is, mert a gólyalábak, főleg ha sokat jártunk velük a legelőn, lerontották nagyon a fű minőségét, mert ahol a láb lenyomta a fűvet 10-15 cm-re is, ott évekig ritkább lett a fű. Nyáron persze összejöttünk gyerekekül ott kint, a Kócsáson is, és fociztunk vagy birkóztunk, bújócskáztunk stb.

Télen ezeken a vízfelületeken korcsolyáztunk, szánkóztunk avval a nagy szánkóval, amivel a ganét és a takarmányt mozgattuk az udvaron. Néha szánkót is csinált az apám nekünk, gyerekeknek, de azok sose tartottak sokáig, mert csak úgy hevenyészte, összecsapta, sose volt ideje ilyesmire, nem fordított nagy figyelmet a kisszánkóra. Meg aztán mi sem kíméltük a szánkókat, robogtunk velük lefele a lejtőkön, s bizony nem ritkán egy-egy fa vagy kő állított meg.

Nyáron általában az egész család, nem csak mink, hanem sokan mások is, kiköltöztünk a falutól körülbelül 5-6 kilométerre levő Kócsás-dűlőre, szántóföldre. Ott volt nekünk is 3 hektár földünk, amin 30 fenyőfa állt, borsikabozótok is voltak, és egy patak csörgedezett rajta keresztül. Ott volt faházunk, 3-4 hónapot ott laktunk. Volt ott a ház mellett, a környékén ribizli, szamóca, szilva, füge, körtefa. Dió, szőlő, kukorica nem terem meg arra felénk. A ház körül többnyire pityókát és rozstot termeltünk. Az anyám és mi, gyerekek láttuk el a ház körüli munkákat (kapálás, az állatok ellátása, takarmány-előkészítés), az apám pedig szinte mindennap eljárt napszámba kaszálni.

Az apám ott csinált nekünk, gyerekeknek egy kis vízimalmot, amire csengőt is szerelt, és ott hallgattuk egész nyáron a csengettyűt, a madarak csicsérgését, na, és a kakasok kukorékolását korán reggel.

- *Ott voltak kint az állatok is?*

- Igen, ott voltak a tehenek, a borjak és tyúkok is. A négylábúaknak volt fedél csinálva az eső ellen, de a tyúkok maguk találtak maguknak helyet, az egyik közeli fenyőfa majdnem földig érő ágán felmászta a fára, és ott aludtak. Onnan fűjták a kakasok a reggeli riadót.

- *Honnan jön a Kócsás név?*

- Nem tudom. Ott abból éltünk, amit ott megtermeltünk: volt pityóka, liszt, szalonna, zöldségek és tej, túró. Vásárolni csak petróleumot, sót, cukrot, gyufát kellett, azt vittünk ki, no és cigarettát. A szülők egész nap dolgoztak, csak vasárnap jártunk be a misére és megnézni a falubeli házunkat a Hét kapu utcában.

Aratáskor az apám a mi földünkön természetett rozst 1-2 nap alatt levágta. A rozst, ami jó időben 2 méter magasra is megnő, sarlóval kellett levágni, kaszálni csak az olyan helyen lehetett, ahol kisebb maradt, vizenyős vagy köves talajon. Aztán a kévéket be kellett kötni, kocsival hazaszállítottuk a faluba, ahol beraktuk a csűrbe. Ott, amikor eléggé megért, kicsépeztük. Valójában apám verte ki a magot hadaróval (két, egy hosszabb és egy rövidebb bot szíjjal összekötve), amit összegyűjtöttünk és elraktároztunk. A szalmáját újra összekötöttük és abból aztán sok mindent lehetett csinálni. Abból csinálták a házak, az istállók tetejét, de abból aljztak az állatoknak, szalmazsákot csináltak az ágyakba, szalmakalapot fontak stb. A pityókával is sokat bajlódunk, de azt könnyebb volt csinálni, mert a betakarítási munkát mindig jobb kedvvel lehet csinálni, mint a kapálást vagy más ilyen munkát. Minket, gyerekeket, amikor úgy látták, hogy már unatkozunk, elküldtek a Tilalmas erdőbe csalókat szedni.

- *Mi az a csalóka, és miért tilalmas?*

- Azért, mert régen nagyon szép, magas fák voltak abban az erdőben. Szép nagy, kerek erdő volt, és valami különleges fajta fák voltak, tinóva fák, amiből mára már csak alig akad mutatóban. A többi mind kivágták és ellopták a forradalom utáni rendetlen helyzetben. A régi időkben még a közelébe se lehetett menni, azért mondták „tilalmasnak” azt az erdőt. A csalóka pedig fenyőtoboz. A zöld tobozokat azért szedtük, mert anyánk abból szörpöt csinált, a szárazak pedig jók voltak tüzelőnek.

Avval főzött anyánk ott kint a mezőn, a sparherben, de sokat behordtunk a faluba is, mert olajos lévén, nagyon jó gyújtósnak. Olyankor vettük a kiskocsit, elhúztuk az erdőig, ami sokszor 2 óra hosszat is tartott, aztán szedtük a csalókat 2-3 óra hosszáig, aztán vissza haza, és amikor hazaértünk, olyan fáradtak voltunk, hogy már nem volt kedvünk semmi rosszaságra.

A Tilalmas erdővel még van egy esetem, az egyik nagybácsimmal esett meg, akit én már nem is ismertem, csak úgy hallottam apámtól a meséjét. Úgyes ember volt a nagybátyám, egy vasárnap délelőtt kiment kaszálni, és magával hajtotta a bárányokat is, a nagynéném hangos tiltakozása ellenére, aki mind azt mondta, inkább mennél a templomba, a misére, vasárnap nem szabad dolgozni. De mondhatta, mindhiába. Ott, a Tilalmas erdő mellett kaszált, ahol volt egy kút is. Amikor indult haza ebédelni, kereste a bárányokat, és meg is találta azokat a kútba fulladva. No, azután ő sem dolgozott semmit vasárnap.

Arra felénk azt mondják, 8-9 hónap a tél, és csak 3-4 a nyár. Sokat szánkóztunk, de a szánkónk az volt, amit a ház körül használtunk, s amit nyáron kiskocsivá alakított az apám.

A KISKOCSI ÉS A SAKK

A falusi portánkon, de a tanyán, a Kócsásban is, a szállításokat kiskocsival s kisszánkóval csináltuk. Avval hordtuk ki a trágyát, a faanyagot, de a malomba is avval vittük a félzsáknyi búzánkat stb. Olyan 1,2 m/0,8 m alapfelületű, négykerekű könnyű kiskocsival vagy szánkóval. Ezt használtuk mi, gyerekek télen szánkózáskor, de a jégen korcsolyáztunk is vele. Most jutott eszembe egy eset a kisszánkóval. Olyan 10 éves lehettem, és az apám az erdőre járt fát vágni, így én kellett elvigram a búzát a malomba. El is vittem, minden rendben megtörtént, de este az apám, amikor megnézte a zsákot, milyen lett a liszt, csak morgott magában. Kevesellte a lisztet, és elkezdett kérdegetni részletesen, hogy is volt a malomban. Én mondtam, hogy odaértem, bevittem a búzát, a molnár beöntötte a garatba, aztán a lisztet beleengedte a zsákba, lemérte, és kivette a vámot. Aztán elindultam kifele, és az ajtóban a molnár felesége is megállított, ő is kivett egy jó nagy bögre lisztet a zsákból. No, akkor megnyugodott az apám, és mondta, másnap majd elszámol a molnárral. Úgy is lett, másnap a molnár még adott neki egy zacskó lisztet.

Három évvel fiatalabb az öcsém, és így nekünk mindig volt játszótársunk, nem unatkoztunk soha. Igaz, sok rosszat is csináltunk. Az is igaz, hogy sokszor megvertem az öcsémet, de nem elégszer... erről majd később.

Egyszer nyáron, amikor a szüleink el voltak menve dolgozni, mi unalmunkban megtaláltuk az esernyőket. Fogtunk egyet-egyet, és felmentünk az istálló padlására, és hátul a kert felől, ahol a szénát szoktuk behányini a csűrbe, leugráltunk arról a 2,5 m magasságból. Elsőbb is eltörték az esernyők, másodszor letiportuk a kertben levő növényeket, harmadszor csupa kékek voltunk, szakadozott, piszkos a ruhánk. Amikor hazaért az anyánk, meg is kérdezte, mi történt velünk. Amikor megmondtuk, mit csináltunk, mert muszáj volt, és a szüleink is szétnéztek a tetthelyen, jött a negyedik, a ráadás, az atyai verés nadrágszíjjal.

Arra is emlékszem, hogy apám a hosszú téli estéken sokszor olvasott nekünk, gyermekeknek. A lámpa helye egy falipolcon volt, az asztal melletti pad fölött. Még most is látom szemeim előtt, amikor apám felült a karos pad karjára, hogy közelebb legyen a lámpához, és olvasott. Arra is emlékszem, hogy a lámpaüveg tetejére mindig rakott egy fél szelet krumplit, úgy, hogy csak a lyuk felét zárta el. Így nagyobb lánggal égett a lámpa, és jobban látott. Arra is emlékszem, hogy én ezeket a felolvasásokat a tulipánosládában fekvé hallgattam végig. Akkor télen kikerültek belőle a bundák, az anyám szépen megágyazott benne rongypokrócokkal, és ott feküdtem, de nem aludtam el sose, mert annyira érdekelt az olvasás.

– *Miket olvasott?*

– Most is emlékszem, hogy első alkalommal az *Egri csillagokat* olvasta az apám, és evvel el is érte a célját, mert azt háromszor is el kellett olvasnia egymás után. S utána másokat is. Lehet, hogy ez az oka annak is, hogy a történelmet mindig szerettem az iskolában, mindent, amit a tanár nő elmondott, én másnap szó szerint el tudtam mondani, és kérdéseim is voltak mindig, mert érdekelték a részletek. Így vagyok most is, a történelmi regényeket, filmeket szeretem, az olyanokat, amelyeknek valóságos alapja van, nem kitaláció.

A magyarországi nagynéném, Biri néni 1956-ban Budapesten élt. Ott vészelté át a forradalmat, és onnan hazalátogatott. Két dolog miatt is

emlékszem erre az időszakra. Egyik az, hogy véres utcai harcokról mesélt, amitől nem csak én ámultam el, hanem valamennyi ember, akivel beszélgetett. A másik dolog pedig az volt, hogy akkor ő hozott nekem ajándékba egy sakktáblát.

Már azon a télen, amikor átjött hozzánk a szomszéd bácsi, aki az édesapám barátja volt, mutattam neki az ajándékomat. Ő kérdezte, tudok-e sakkozni, amire én mondtam, hogy nem. No, akkor gyere ide, majd én megtanítalak. Szép lassan neki is láttunk, s mivel ő már öregebb ember volt, nem járt télen az erdőre, sokat tudott velem foglalkozni. Vele megszerettem a sakkot, amit még most is szeretek *(sokszor, amikor jártam hozzá beszélgetni, a meséit felvenni, a számítógép előtt találtam, sakkozott az interneten – J. A.)*, és evvel a szomszéd bácsival, amíg csak élt, nagyon jó viszonyban voltam, összetartott bennünket a közös hobbi. Ugyanígy voltam az első történelem-tanárnőmmel is, ő is megszerettette velem a történelmet, és vele is az élete végéig nagyon jó kapcsolatban voltam, jobban mondva vagyok.

A sakk nagyon jó játék. Megtanít előrenézni, egy kicsit belelátni az ellenfél gondolataiba, terveibe, s ahhoz mérten cselekedni, lépni. A sakk olyan, mint az élet, egy rossz lépés, és minden elveszhet.

A szomszéd bácsinak jó érzéke volt a sakktanításhoz, 2-3 évig nem vert meg, mindig hagyta, hogy örüljek a győzelemnek, s amikor látta, hogy arra megértem, csak akkor vert meg.

– Ezzel kapcsolatban nekem is van egy mesém, én is így jártam a hétéves unokámmal. Már ezelőtt két évvel ismerte a sakkfigurákat, tudott velük lépni, s akkor is sokat tépelődtem, hogyan viszonyuljak hozzá, mikor kezdjem el tanítani a szabályos játéokra, az első kombinációkra, amikor már nem csak a következő lépés a fontos, hanem messzebb is kell látni. Nekem ezt a gondot segített megoldani az internet, mert olvastam több sakktanítási oldalt, és úgy csinálom, hogy még most is csak nagyon ritkán verem meg. Nagyon örül, ha győz, de azért látnia kell néha, hogy még nem tud mindent.

„GYEREK DOLGOK”

– Na, persze, nemcsak játékból állt a világ, Azt hiszem, még nem is jártam iskolába, amikor szántáskor egész nap vezetnem kellett a teheneket. Nem könnyű dolog ez sem, mert előbb is egész nap talpon kell lenni, bejárni több 10 kilométeres távot, a gazos, hantos terepet.

Aztán nagyon kellett figyelni főleg kanyaroknál, nehogy a lábadra lépjen a tehen, mert azt a pár száz kiló nyomást mezítláb (ilyen helyen nem koptattuk a cipőnket) nem lett volna könnyű elviselni. Én tudom is, hogy milyen elviselni, mert egyszer csak rálépett a lábfejemre a Sári tehenünk, de szerencsém volt, mert nem taposott le egészen, sikerült kirántanom a lábamat a patája alól, így csak a bőromet vitte le. Azért sikerült kirántani, mert a szántáson taposott le, ha az ugaron lett volna, akkor jobban megjárta volna. Volt nagy sírás, de lemostuk a jó hideg patakvízben, aztán apám egy kis sót tett rá, és már folytattuk is a munkát.

- Nehéz a teheneket vezetni, én is vezettem gyermekkoromban, sőt még mostanában is, de lovakat, és bizony, ott is kapkodni kell a lábat, mert a lónak patkó is van a patáján.

- Sokszor nehezen érti meg a tehen, merre kell fordulni, ha pedig felfogja, akkor hirtelen kanyarodik. Ez a veszély, amire nagyon kell figyelni, észrevenni a szándékát. De volt olyan tehenünk is, amelyiket apám szóval is tudott irányítani. Annak én is nagyon örültem, mert akkor könnyebb napjaim voltak szántáskor. De ahogy az lenni szokott, épp azt kellett beadni a kollektívbe, és látni, hogyan bánik vele más. Nem volt könnyű ilyen helyzeteket végignézni, főleg az apámnak. A szántásokról még van egy emlékem, amikor még kicsi voltam, az apám kereste a módját, hogy ott tudjon tartani maga mellett, hogy ne sírva vezessem a teheneket. Mint ahogy már mondtam, a földjeink körül, de sokszor a közepén is, volt egy-egy fenyőfa vagy borsikabokor. Ha egy ilyenhez értünk, ott megálltunk pihenni. Ilyenkor az apám elővette a zsebéből az otthonról odakészített húsvéti maradékot vagy másfajta cukorkát, néha kockacukrot, és azt titokban betette egy madárfészekbe, mert a borsikabokokban szinte mindben volt a földön vagy a gallyai között madárfészek. Aztán egy idő után az apám megdicsért, milyen jól vezetem a teheneket, és azt mondta, gyere, keressünk madárfészkeket, hátha lelünk benne valamit. És odavezetett, ahova kellett, én ott megtaláltam a cukorkákat. No, az igazi nagy boldogság volt akkor, és utána újra ment a dolog egy ideig.

Tegnap óta még eszembe jutott néhány eset, amit csak az anyám meséiből ismerek, mert olyan kicsi korban történt, hogy nem emlékszem rá. Még egész kiskoromban, amikor még járni sem tudtam, kimentünk szénát hordani. Útközben elmentünk az esztenához, ahol

kikaptuk a sajt részünket, egy egész nagy, kerek sajtot kaptunk, és mikor kiértünk a kaszálóba, anyám csinált szénából egy fekhelyet, és oda tett aludni, mellém tette a tarisznyát, vizet és a sajtot, amit kaptunk, ők pedig csinálták a dolgukat, az anyám adta fel a szénakévéket villával, az apám pedig rakta a szekeret. És persze, ahogy haladtak a munkával, az apám emelkedett egyre feljebb, ahogy taposta a felrakott szénát. Egy idő után, amikor már elég magasan állt, visszatekintett a helyre, ahol én aludtam. Akkor látta meg, hogy tőlem pár méterre ólalkodik egy róka. Megijedt, azt hitte, hogy engem akar bántani, és a villát, ami a kezében volt, a róka felé dobta. Repült is a villa, és a fejem mellett 15-20 centiméterre állt bele a földbe. Nagy volt a riadalom, az anyám ordított, sírt, de az apámnak is elállt a lélegzete. Később, amikor megnyugodtak, azt gondolták, hogy a róka nem engem, hanem inkább a sajtot szaglászta ki, az után kajtatott.

De még egy másik rókás mese is eszembe jutott. Egy nyáron az apám több társával kaszált egy réten, és egy alkalommal róka ugrott ki egy bokorból, pont arra szaladt, menekült, ahol az apám állt. Neki se kellett több, a kasza nyelével úgy eltalálta, hogy az ottmaradt kinyúlva a réten. Fogta és feldobta a szekér aljába, és este, mikor indult haza, még rá is dobta a tarisznyáját, hogy ne lássa meg senki az úton. Amikor hazaért, meglepetést akart okozni, bejött, és azt mondta, no, asszony, menj ki a gyerekekkel, és hozd be a kocsiderékből a tarisznyámat. Csak nézett az anyám, mi van, de szó nélkül kézen fogott, és mentünk a szekérhez, ott megtaláltuk a tarisznyát, behoztuk, és az anyám ment melegíteni a vacsorát. Apám kérdezte egyszer-kétszer, mindent behoztatok-e, de amikor látta, hogy nem reagáltunk, fogta a kezem, és kimentünk mi ketten a kocsihoz. Felment a kocsira, és keresett valamit, de nem talált semmit. Akkor bementünk, és elmesélte az anyámnak, hogy leütött kaszálás közben egy rókát, amit feldobott alétan a kocsiderékba, de úgy néz ki, amikor a szekér elindult, a rázkódástól föleszmélt a róka, és elhúzta a csíkot. Jót nevtünk rajta, hogy nem lett semmi a meglepetésből.

ISKOLA 1.

Mint ahogy már említettem, 1952-ben Ditró községben, ahova két falu is tartozott, 193 gyerek született. A faluban 5 általános iskola volt. Én a Hét kapu utcának nevezett fertályban lévő Kápolna iskolában

jártam az első négy osztályt. Ez az utca olyan messze volt a központtól (3-4 kilométerre), hogy az itt lakó öregeknek egyre nehezebb lett bemenni vasárnaponként a templomba, és ezért építettek egy kápolnát. E mellett volt az iskola, ahova jártam. Az első négy osztályban jó tanuló voltam. Az apám sokat olvasott nekünk, nyugodt családi környezetben nőttem fel, oda tudtam figyelni, nem sokat kellett otthon tanulnom, mégis jó jegyeim voltak.

Nem sok olyan eset történt körülöttem, amire emlékszem, de egyre azért mégis. Tény, hogy sok verekedésben benne voltam, de ez akkoriban mifelénk nem volt kirívó. Inkább az lett volna különleges, ha nem lettem volna benne azokban a ternyókban. Egyszer úgy adódott, hogy az egész osztály ellenem volt, és hogy ne kapjak túl sokat, becurukoltam a kerítés mellé, nekitámaszkodtam a deszkakerítésnek, és onnan vertem vissza a támadásokat, védtem magam. Pont oda támaszkodtam, ahol kimozgattunk két deszkát a helyéről, hogy azokat félrehúzva ki tudjunk szökni az utcára. Az egyik osztálytársam kiment az utcára, elmozdította az egyik deszkát, a résen benyúlt, és a kezében lévő ceruzát a hasamba szúrta. Na, ez már nem volt játék, folyt a vér, ordítottam, mindenki megrémült, a lányok szaladtak a tanító néniért. Az jött is, és azt is el kell mondjam, hogy akkoriban nagyon kedveltem a tanító nénit, már-már úgy éreztem, hogy szerelmes vagyok bele. Lefektetett egy padra, felhúzta az ingemet, a gatyát meg lejjebb tolt, de úgy, hogy majdnem kilátszott a fütyülóm, s elkezdte a ceruza szálkáit húzogatni ki a hasamból. Néha még hozzám is ért a kézfejjével, és már azt sem tudtam, hogy mit csináljak, hogy ne lássák mások, hogy ágaskodni kezdek. Nem lett nagy baj, mert csak a bőröm alá ment a ceruza, gyorsan begyógyult a seb, én meg ott maradtam az emlékeimmel, a sebemet nyalogatni és ábrándozni.

- Nem tudom, hogy kerültetek ti, székelyek olyan sokszor verekedési helyzetbe az iskolában, később a kocsmákban is, jóval többször, mint mi ezen a vidéken. Mondj valamit, hogy kezdődnek ezek a konfliktusok!

- Na, akkor mondok még pár verekedési esetet... Volt a faluban egy Kollektor Péter nevű ember, akinek volt egy velem majdnem egyidős fia, akkora, mint az öcsém. Egyszer az öcsém összeverekedett a Péter bá fiának a bandájával, és kapott is annyit, hogy meg is látszott rajta. Kérdeztem, ki verte meg, és ő ezt a fiút mondta... hogy hívják... Így

én másnap, amikor találkoztam avval a fiúval, elláttam a baját, egy pár pofont és fenékbe rúgást adtam neki. De másnap aztán jött az én sorom, találkoztam a fiú apjával, Kollektor Péterrel, aki megfogta a karomat, beráncigált egy ház udvarába, ahol épp elkapott, és ott megnyakalt. Én ordítottam, mire kijött a házigazda, és rászólt az emberre: ej, nem szégyelled magad, egy gyerekkel állsz össze, mire az azt mondta, tegnap megverte a fiamat, most én láttam el a baját.

Ahogy hazaértem, az apám meglátta rajtam a sírás és a verés nyomait, s kikérdezett. Én elmondtam, mi történt, mire ő úgy felidegesedett, hogy vette a bicskát és a köszörűkövet a fiókból, s elkezdte fenni, s mondta, majd ő megmutatja annak a gazembernek, mit szabad és mit nem. De még jó, hogy meg akarta élezni a bicskát (miért, nem tudom, mert az általában jól vágott), mert ez idő alatt anyám nyugtatgatta, és azt mondta, ha megszűrod, netán megöölöd, börtönbe kerülsz, de lehet, hogy ő az erősebb, mint te, és akkor viszünk a temetőbe. Nagy nehezen meggyőzte, és nem ment sehová.

Másnap bement a rendőrségre, a néptanácshoz, és feljelentést tett, de még úgy sem lett semmi az ügyből, hogy tanú is volt rá. Egy idő után aztán mindenki elfelejtette.

Még emlékszem egy verekedős esetemre. A faluban volt egy nagycsalád, sok gyerekkel, akiknek az apja asztaltáncos volt. Sokan hívták megidézni valakit, és keresett is pénzt, de nem sok maradt abból a családnak, mert majdnem minden pénzét elitta, csak éppen nem haltak éhen a gyerekei. Én otthon mindig azt hallottam, hogy csaló az az ember, és így egyszer, amikor találkoztunk a gyerekekkel, kicsúfoltuk őket, hogy ördögösök meg varázslók stb. Azok pedig vadak lévén, úgy megverték, hogy kék-zöld lettem másnap. Azt a verést nagyon szerettem volna visszaverni, de sosem jutottam olyan helyzetbe velük, hogy bosszút tudtam volna állni. Most úgy gondolom, még szerencse is, mert így ez is elsimult. No, de ennek az esetnek van még egy nyúlványa. Mostanában, vagy tíz éve voltam otthon, meglátogattam az egyik barátomat, Portik Ferit. Nyár volt, az udvaron ebédeltünk, és egyszer csak a barátom a maradék ételből rakott egy tányérra, és odahívta a feleségét. Mondta, hogy vigye oda Péterkének. Az spórolni akart pár métert, kiáltott és hívta Péterkét. Hát amikor odaért, megismertem, hogy ő az, aki megvert gyermekkoromban, felugrottam

az asztaltól, és rákiabáltam: na, most megvagy, emlékszel, te vertél meg akkor és akkor...

Hát ez a Péterke akkor napszámos volt a barátomnál, és úgy megijedt, azt se tudta, mit csináljon. Amikor láttam, hogy megijedt, mindjárt mondtam: ugyan Péter, ne félj, csak vicceltem, eszem ágában sincs verekedni, hisz olyan régen történt az eset, inkább gyere ide, ülj le, igyál meg egy üveg sört velünk. És aztán jót beszélgettünk gyermekkori emlékeinkről. Tehát mindenféle problémából lehetett verekedés, de sosem volt nagy következménye. Megkéselésre emlékszem, de gyilkosságra nem. No, egyre azért csak emlékszem, de arról majd külön beszélek.

ISKOLA 2.

Amikor a negyedik osztályt elvégeztem, a szüleim úgy határoztak, hogy a központi iskolába iratnak be, mert ott az anyám testvére, Kiss Imre számtantanár volt az igazgató, és még az osztályfőnököm is lett, mert pont akkor ő vette át az egyik V. osztályt. No, evvel el is tolták az iskolai előmeneteletem. IV. osztályig csak jó jegyeim voltak, az osztályban a második-harmadik tanuló voltam mindig. Ott mindenkit ismertem, ott voltak a szomszédjaim, a tanárokat is ismertem. De hát megvolt az oka a szüleimnek is, hogy jobb iskolába írassanak. De nem indult valami fényesen a karrierem ebben az iskolában. Ahogy odakerültem, az ottani diákok úgy néztek rám, mint egy idegenre, nemigen játszottak, de még beszélgetni sem beszéltek velem. Egy idő után aztán ráuntam, és reggel elmentem otthonról az iskolatáskával és az uzsonnával, de nem az iskolába, hanem a dögkúthoz. Az egy félreeső, vadregényes tájon volt, nem sokan jártak arra, csak mi, négy-öt olyan csavargó, mint én. Egész nap déli harangszóig ott játszottunk, s akkor hazamentünk, mintha az iskolából értünk volna haza. Kérdezte is az apám néhányszor, hogy feleltem-e, de arra azt válaszoltam, hogy nem, s mivel az iskolai év kezdete volt, nem gyanított semmi rosszat.

Két hét múlva egyszer csak hallottam a nagybátyám motorbiciklijének a zúgását, s láttam, hogy jön hozzánk. Megijedtem, és gyorsan elbújtam a szénapadláson. Beszélgetett egy ideig a szüleimmel, aztán elkezdtek keresni, de nem találtak, a széna alatt voltam. Amikor elment, odajött az anyám a csűrbe, és elkezdett szépen hívogatni, mert tudta, hogy ott vagyok valahol. Egy idő után rászántam magam, és

előjöttem. S láss csodát, beszéltek a fejemmel, alig akartam elhinni, de nem vert meg az apám. Másnap fél nyolckor jött a nagybátyám a motorjával, oda ültetett a háta mögé, vitt az iskolába, és így lett azután minden reggel. Az egész hosszú utca tele volt iskolába igyekvő gyerekekkel, és sokan kikacagtak, csúfoltak, ni, viszik Tamikát az iskolába.

No, de így se lett jobb tanuló belőlem, mert nem szerettem a környezetet. Ha jó jegyet kaptam, akkor azért csúfoltak, hogy kivételeznek velem a tanárok, ha meg rossz jegyet, akkor azért, mert buta vagyok. Egy idő után aztán már nem érdekelt, csak a történelem meg a sport és a sakk, és valahogy mindig átmentem, nem buktam meg. VIII. osztályban is csak úgy mentem át, hogy egyszer behívott a nagybátyám az irodába, és beszélt a fejemmel, hogy nem akar szégyenkezni miattam, hogy osztályt ismétlek. Azt mondta, legalább annyit tanuljak, hogy fejezzem be a nyolc osztályt, azután menjek a santierre [*építőtelepre, építkezésre – a szerk. megj.*] dolgozni Borszékra, mert csak oda való vagyok. És úgy is lett. Ezt sohasem felejtettem el, neki köszönhetem, hogy van nyolcosztályos diplomám, de azért is, mert még iskolás korom előtt tőle kaptam az első édességet. Négy-ötéves lehettem, amikor egy akkora krumplicukrot hozott nekünk, mint egy kézilabda, amiből csak késheggyel tudtunk lepattintani egy-egy darabkát. Azelőtt csak kockacukrot ettem édeset, karácsonykor, no meg lekvárokat, amik többnyire savanyúak voltak, nem édesek.

Az iskolából egyedül csak Jakab Ilona nevű történelemtanárnőre emlékszem vissza szeretettel. Ő úgy tanított minket, hogy sosem unatkoztunk az óráján, mindig mondott valami érdekeset, sok mindent mesélt a kötelező leckéken kívül, meg sokszor elvitt bennünket kirándulni is, nem messzi tájakra, csak oda a környékünkre. Például így kerültünk el a szomszéd településre, Szárhegyre is.

Gyergyószárhegyen meglátogattuk a Tatárdombot. Ott egy érdekes mesét hallottam, amire még most is emlékszem. A középkorban többször is megfordultak a tatárok a Székelyföldön, mint mondtam, a mi Hét kapu utcánk is onnan kapta a nevét. Szárhegyen pedig a Tatárdomb kapcsolódik a tatárjáráshoz. Egyszer, amikor a férfiak mind el voltak menve a seregbe a tatárok ellen védekezni, egy kóbor tatár csapat a falu felé tartott. Az asszonyok Bánkainé vezetésével egy kanyarban elbarikádozták a faluba vezető utat, és amikor odaértek a

tatárok, a rejtékhelyekről előbújtak az asszonyok, dorongokkal és kaszákkal szétzavarták a meglepett tatárokat.

Ugyancsak Szárhegygel kapcsolatos, hogy amikor szárhegyiekkel találkoztunk, mindig azt kérdeztük tőlük: tudjátok, mi menti meg nektek, szárhegyieknek a becsületeteket? Ha mondták, hogy nem, akkor az volt a válaszuk: egy ékezet.

Ezzel a tanárnővel most is tartom a kapcsolatot, igaz, csak neten a facebook segítségével. Pár éve találkoztunk össze az éter hullámain, sok-sok év után. Rákattintottam olyan témákra, amit ő is kedvelt, és egyszer írtam neki levelet, amiben megkérdeztem, ő tanított-e Ditróban. Nagy örömmel válaszolta, hogy ő az, és azóta többször is írtunk egymásnak.

Ennek a tanárnőnek van egy bátyja, Ferenczi Feri, aki tíz évvel idősebb nálam, de mivel mind a ketten szerettünk sakkozni, összebarátkoztunk, olyannyira, hogy sokszor volt nálunk látogatóban itt, Majláthon, és én is, amikor megyek Ditróba, meglátogatom. Neki gyermekkorában felrobbant egy gránát a közelében, és úgy megsérült, hogy le kellett vágni a bal lábát, majdnem a térdéig, de annyira megtanult fél lábbal járni, hogy senki se vette észre, ha hosszú nadrágban volt, nem sántikált. Amikor nyáron hozzánk jött, egész nap mellettünk kapált. A múltkor, amikor nálunk járt, azt mondta, hogy venne valami jó szőlőbort, és elmentem vele Sztankó Jóskához, akinek a felesége szintén székely. Miután kibeszélggettük magunkat, megittunk egy pár pohár bort, és megkaptuk a teli demizsont, indultunk haza. Ahogy a kapuhoz értünk, felbátorodott a Jóskáék kutyája, utánunk szaladt, elkapta és megharapta Feri lábát. A háziak sajnálkoztak, zavarták a kutyát, mi pedig, én és Feri, csak nevtünk. Nem tudták mire vélni, s akkor Feri felemelte a bal lábaszárán a nadrágot, és látták, hogy falába van. Azt harapta meg a vérmes eb, jól melléfogott, lehet, hogy a foga is kitört.

CIGÁNYVERÉS

Még eszembe jutott valami a tegnapi meséhez. Volt még egy munka, amire már kiskoromban ráfogott az apám, amit csak úgy neveztek a faluban: „fingógáteres deszkafűrészelés”. A ’60-as években a kollektív gazdaság mindenre rátette a kezét, és a vízi gáterhez vagy a motoroshoz nemigen jutott egyszerű ember, csak akiknek volt pilájuk [*protekciójuk*]

– *a szerk. megj.*], ismerősük. Akkor eszébe jutott apámnak, mit látott az oroszoknál, ahol raboskodott. Ott az emberek építettek egy hosszú, 4 méteres állványt, olyan embermagosságban, arra rátették a farönköket, amire előzőleg zsinórral ráérték a deszkák méretét, és azokat egy különleges fűrészsel elvágták. Ennek a fűrésznek mind a két oldalán fából készült nyele volt, a közepén volt a vágólemez, ami sokszor 1,5-2 méteres is volt, attól függően, hogy kik használták. Akkor az egyik ember alul volt, és húzta le, és tolt a föl a fűrész, a felső pedig húzta és irányította a vágólemezt, hogy rendes deszka legyen, ne ferde. Apám engem rakott föl az állványra, és az elején húztam is, de egy idő után csak ügyeltem, hogy jól haladjon a vágás, tartottam az irányt. De így is naponta öt-hat órát ott kellett álljak fent a magasban, sokszor huzatban, még télen is, mert nagyjából télen csináltunk ilyen munkát.

– *Hány deszkát tudatok levágni egy nap?*

– Hatot. A felnőttek többet.

– *Vissza a cigányokhoz!*

– Még most is mással kezdem. A falunkban mindig is volt kórus, mindenféle korosztályban. Persze az iskolában is több korcsoportos kórus működött, kicsik, közepesek és nagyok. Én és a baráti köröm végigtaláltuk a kórusokat, de nem bántuk meg, az biztos. Az együtt éneklés közelebb hozott egymáshoz, s amikor felserdültünk, és már kocsmába is jártunk, sokszor ott is énekeltünk. Akkoriban nem volt szabad nótázni, mert ha elkapott a rendőr, akkor minket is, de a kocsmáros is megbüntette. De velünk kivételezett a mi fertályunkon működő kocsmáros, mert ha azt mondta, csak halkan, akkor mi halkan énekeltünk. És mint már mondtam, majdnem mind jártunk a kórusba, így tudtunk sok szép nótát, és halkan nótázni. Olyan szépen, hogy a többi vendég nem panaszkodott, hogy ordibálunk, hanem sokan bekapcsolódtak az éneklésbe is.

De persze, nem mindenki volt olyan, mint mi. Egy másik csoport legény, amikor ment hazafelé énekelve, valahogy összeszólalkozott az utcán a velük szembejövő cigánylegény-csoporttal. Az lett a vége, hogy az egyik cigány úgy szúrt meg egy székely legényt, hogy a kés hegye a hátán ki is jött, és ott helyben meg is halt.

Nagy felháborodás tört ki a faluban, de a válasz csak másnap reggel következett be. Jöttek az utcán az emberekkel teli szekerek, mindenkinél bot, fejsze vagy más ütlegelni való szerszám, és hangosan kiabálva hívogatva másokat is, mentek a cigánysor felé. Sokan az utcai fákról vágtak maguknak méteres, karomnyi vastag husángokat. Egy órán belül nemhogy cigány, de még ház sem maradt a cigánysoron. Mindent a földdel tettek egyenlővé. Sőt még a menekülőket is üldözőbe vették, egészen a pár kilométerre levő bányáig, ahol a cigányok meghúzódtak. Ott is eltárgáltak mindenkit, akit elkaptak. Volt egy eset, amit az egyik barátom mesélt, hogy ő utolért egy öreg cigányt, akinek gipsz volt a kezén, s amikor az látta, hogy nincs menekvés, letérdelt, és a gipszes kezét maga elé emelve könyörgött, hogy ne bántsa. De az nem kegyelmezett, olyat ütött a husángjával az öreg kezére, hogy darabokra tört a gipsz is. Később jöttek a rendőrök is, a hatóságok, intézkedtek, de senki sem került börtönbe. Újra kellett építeni a cigánysort, minden házat, és kártérítést is kellett fizetni. Fel is épült minden ház, de nem települt vissza egy cigány sem, és azóta sincs egyetlen cigány sem a faluban.

AZ ELSŐ MUNKAHELY

Miután elvégeztem a VIII. osztályt, mint mondtam, a nagybátyám hathatós segítségével, az apám egy Borszéken dolgozó kőművescsoporthoz adott segédmunkásnak. Azt hiszem, apám észben tartotta a moldovai kalugyerek keresztkérdéseit, amikor a peres ügyében hozzuk ment, mégpedig azt, hogy szokott-e káromkodni, verekedni és lopni. Így egy olyan csoporthoz adott, akiről az a hír járta, hogy ott nem lehet káromkodni, piálni, verekedni és cigizni. Akkoriban ez nagyon ritka volt a kőművescsoportoknál. Odakerültem Polgár Áрпи csoportvezető keze alá, ott volt még Csibi Béla bácsi, Szelecán Tibor és még vagy öten. Ott kavartam a maltert, odakészítettem, hordtam a mesterek keze alá, ami kellett. Egy vasárnap, amikor senki sem maradt Borszéken, csak én, mert nem volt, amivel hazamenjek, egyszer csak jött egy kamion beton, amitől a sofőr gyorsan akart szabadulni, s azt mondta, ha nem mondom meg, hova engedje ki, akkor leengedi az árok szélére. Akkoriban nem voltak mobiltelefonok, sőt még fixek sem, így nem tudtam kapcsolatba lépni a csoportvezetővel. Akkor gondolkodtam, tudtam, hova vártuk a betont, és megmutattam a sofőrnek, hova engedje ki a rakományát. Én egyedül szépen el is egyengettem,

simítottam. Amikor másnap, hétfőn jöttek a kollegák, Áрпи, a csoportfelelős nem is jutott szóhoz, azt mondta, jól vizsgáztam, és attól fogva megvolt a becsületem, azt mondták, ember lesz belőlem.

Az Áрпи csoportja egy olasz mérnök alá tartozott, aki a villákat építő munkacsoport főnöke volt. Ez az olasz azt mondta nekünk, fiatal inasoknak, hogy hozzunk neki egy macskát, jól megfizet érte. Mi vittünk is, és tényleg jó árat adott érte. Egy idő után észrevettük, hogy ha sovány volt a macska, nem érdekelte, azt elengedte, és így rájöttünk, minek is kell neki a macska. Amikor ezt ő is észrevette, egyik nap azzal vádolt meg minket, hogy elloptuk a fűrógépét, és megszakította velünk a kapcsolatot. Bizonyára más beszerzők után nézett.

Tehát itt, ezen a sántieren, építőtelepen nagyon jól ment a dolgom. Jó fizetést kaptunk, a szállást és kaját ingyen kaptuk, s így sok költőpénzem maradt. Igaz, még 16 éves sem voltam, csak tojás- és csokolikórt ittam, de sok pénzt elvertem a zenegépekkel, mindig azt a számot hallgattam, ami a legjobban tetszett. Mégsem herdáltam el a pénzem. Jártunk színházba, akkoriban sokszor volt színházi előadás Borszéken, a hétvégeken esténként bálókba. Mindig oda mentünk, ahol a legszebb pincérlányok voltak, akiket mind ismertük, mert a környékbeli falvakból voltak. De akármilyen jól ment is a sorom, no, elég jóképű voltam, volt pénzem, még több is a kelletnél, sehogy sem tudtam kapcsolatba kerülni egy lánnyal sem. Egy este az asztalunkhoz állt a vállalati orvosunk (aki az állatorvosi problémákat is elintézte ott, Borszéken), és felhoztam neki a problémámat, amire ő készségesen a segítségemre sietett. Adott egy kis tasak port, és azt mondta, abból tegyek a barátnőm poharába, azután pedig siessek vele az arra megfelelő helyre, mert másképp baj lesz. Nem kérdeztem részleteket, hanem úgy tettem, ahogy mondta. Amikor a barátnőm, Bözsike nem figyelt, tettem a poharába a porból, és ő meg is itta azt. Egy idő után azonban rosszul lett, hányni kezdett, még a szája is habzott. Hazavittem, de olyan rosszul lett, hogy majdnem kihívtuk a mentőket, még szerencse, hogy ő nem akarta.

Másnap aztán, amikor találkoztam az orvossal, kérdezte, hogy volt. Amikor elmeséltem, elfehéredett, és azt kérdezte, hívtatok-e orvost. Amikor mondtam, hogy nem, akkor megnyugodott, és azt mondta, bűgatóport adott nekem. Azután rá sem tudtam nézni az orvosra. Én meg később csak megtaláltam a probléma megoldási módját, természetesen, normálisan.

*Kőműves csoportban*

Akkoriban Borszéken nagy élet folyt, mindenféle építkeztek, mert télen-nyáron tele voltak a villák, mindig tömve voltak a sétányok, a vendéglők és a bárók. Nekünk is mindig volt dolgunk.

Előbb a glettolást tanultam meg, téglafalon, farácson, mindegy volt, gyorsan megtanultam a módját. Aztán jött a terrakotta rakás. Ott egy Csibi Béla nevű szaki, akinek a keze alá dolgoztam, mindig úgy intézte a dolgot, hogy amikor a füstjáratot csinálta, mindig elküldött ásványvízéért, akármiért, csak hogy ne legyek ott, nehogy ellesem a titkát. Ő nem tudta, hogy az apám is csinált otthon a faluban ilyen cserépkályhákat, és ő mutatta is, hogyan kell csinálni a füstjáratot, így nekem elég volt csak odapillantani, vagy amikor ő elment valahova, kistudíroztam, mit csinált, és már el is lestem a titkát úgy, hogy ő ezt észre sem vette. A szobafestésnél is jeleskedtem, főleg a legnehezebb munkánál, a csíkhúzásnál. Akkoriban a budaiföldes meszelés volt divatban.

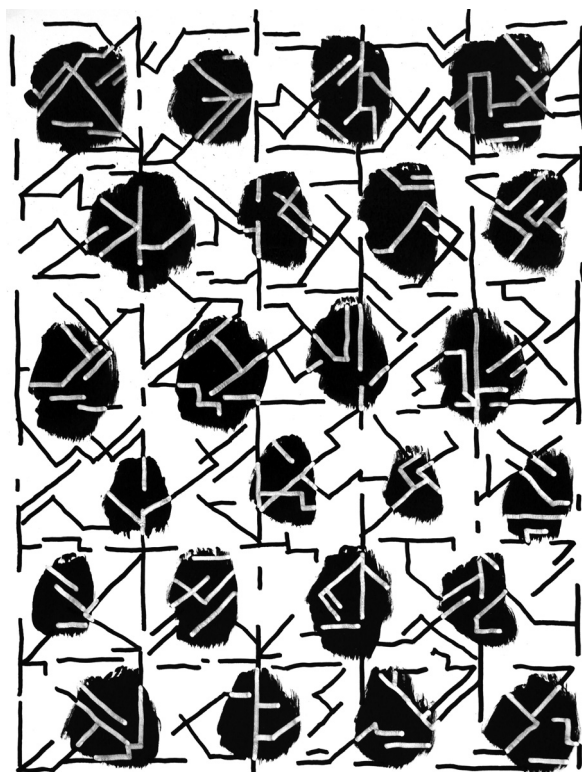
- *Miért?*

- Mert jobban fedett, könnyebb volt vele dolgozni, nagyon szép, bársonyos színeket lehetett kihozni a budaiföldes meszeléssel. Nagyon fontos volt a keverés. Úgy kellett kikeverni a színeket, a meszelésre szánt anyagot, hogy az vékonyan csurogjon le a kezetről, ha a kész

anyagba belenyúltál, és felemeltél egy marokkal. Ha csöpögött, akkor nem volt jó, csak akkor, ha szépen folytonosan csurgott le, vékony csíkban. El kellett találni a hígító víz mennyiségét.

A csíkhúzáshoz készített anyag készítésénél még jobban kellett figyelni. Ha túl kemény volt, akkor csak rövid darabon fedett egy ecsetnyi anyag, ha pedig túl híg, akkor lecsurgott. Az egyik mester még egy titkot is elárult. A csíkhúzáshoz készített anyagba bele kell pisilni, akkor lesz olyan állagú, hogy jó hosszan lehet húzni az ecsetet, és nem csurog le. Nem sokan tudták akkoriban ezt a titkot; aki nekem elárulta, azt mondta, hogy régi német mesterektől tanulta ezt a fogást.

(Folytatás a következő lapszámunkban)



5A (akril, krétapapír, 30 x 40 cm, 2018)